

BO‘LAJAK ERKIN KURASH SPORT MURABBIYINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

*Yarashev Jamshid Razzoqovich,
Sport nazaryasi va metodikasi kafedrası*

Annotatsiya. Maqola bo‘lajak erkin kurash sport murabbiyining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali yo‘llari va imkoniyatlariga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: professional va kommunikativ kompetentsiya, Olimpiya va professional sport bo‘yicha murabbiylar, tarbiyaviy jarayon.

Kirish. Zamonaviy oliy sport ta‘limi malakasi eng yuqori darajada bo‘lishi kerak bo‘lgan bo‘lajak murabbiylarni tayyorlashga qaratilgan.

Bo‘lajak sport murabbiyida professional kompetensiyani rivojlantirish unda bilim, qobiliyatlar va amaliy ko‘nikmalarning shakllanganligida, shuningdek murabbiyning fikrlash, professional, mafkuraviy va fuqarolik fazilatlarining mujassamligi, odo-axloq normalariga rioya qilishida namoyon buladi.

Murabbiyning kasbiy kompetensiyasining shakllanganligini uning atrofdagilar bilan to‘g‘ri muloqotga kirishuvida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun bo‘lajak murabbiy muloqot tajribasini o‘zlashtirgan bo‘lishi muhim. SHuning uchun ham bo‘lajak murabbiyni tayyorlash, uning bilim, ko‘nikma va malakasini oshirishga muloqot orqali erishiladi. Shu bilan birga, pedagogik muloqot bir vaqtning o‘zida og‘zaki, obrazli, ramziy va kinetik vositalarning butun majmuasidan foydalangan holda kommunikativ, pertseptiv va interaktiv funktsiyalarni amalga oshiradi. Funktsional jihatdan, u ta‘lim va o‘quv jarayonining barcha sub‘ektlarining o‘zaro hamkorligini tartibga solish bilan birga, aloqa va masofaviy, axborot, rag‘batlantiruvchi va muvofiqlashtiruvchi bo‘lishi mumkin. Pedagogik muloqot ikki tomonlama yo‘naltirilganlik, ko‘p ma‘lumotlilik, yuqori darajadagi representativlik bilan tavsiflanadi, barcha asosiy xususiyatlarining o‘ziga xos sintezini shakllantiradi, bu yangi sifat mazmunida ifodalanadi va ta‘lim jarayoni sub‘ektlarining o‘zaro ta‘siri tabiati bilan belgilanadi.

Kasbiy-pedagogik muloqot aloqa sub‘ektlarining turli xil bevosita va bilvosita aloqalari tizimi sifatida amalga oshiriladi. Aloqa sub‘ektlarining to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqalarining o‘ziga xos xususiyati ularning to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqalari (umumiy vaqt, fazoviy xususiyatlarga ega): «murabbiy - sportchi», «murabbiy - sport jamoasi yoki jamoasi», «murabbiy - murabbiy», «murabbiy - murabbiylar guruhi»”, “murabbiy – ma‘muriy xodimlarning vakillari”, “murabbiy – sportchining ota-onalari, jamoatchilik vakillari, jismoniy tarbiya va sport boshqaruvi organlari, tasodifiy sub‘ektlar)” va boshqalar.

Shuni ta‘kidlash kerakki, Kurash sport turlari bo‘yicha bo‘lajak murabbiylarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish muayyan ijtimoiy-madaniy makonda amalga oshirilishi kerak va uning mazmuni atrof-muhitning madaniy va axloqiy qadriyatlariga ham bog‘liq bo‘ladi, xususan:

- ijtimoiy muhitni (milliy an‘analar, etnik xususiyatlar, ijtimoiy-madaniy xususiyatlar va boshqalar) siyosiy-huquqiy, ma‘naviy va ijtimoiy-madaniy rivojlantirish va malakasini oshirish (o‘qituvchilar va murabbiylar xodimlari, ta‘lim va tarbiyaning moddiy-texnik va ilmiy-uslubiy ta‘minoti. o‘quv rejasining majburiy va tanlov bo‘limlari jarayoni, o‘ziga xosligi va mazmuni);

- ichki old shartlar, ya‘ni. e. Yosh, jins, anatomik va fiziologik qobiliyatlar, individual psixologik va intellektual xususiyatlar, ta‘lim darajasi, pedagogik va murabbiylik tajribasi va pedagogik xodimlarning malakasi kabi sub‘ektiv omillar (Frunza, 2018; Kucherenko, Mamchur, Mamchur, & Bidyuk, 2020; Nosko. , va boshq., 2020b).

Ya‘ni, bo‘lajak murabbiyning kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish mazmunini o‘zaro bog‘liq bo‘lgan bir nechta tarkibiy qismlardan

(muayyan sharoitlarda amalga oshiriladigan va tashqi ko'nikmalarga bog'liq bo'lgan kommunikativ tasdiqlash, bilim, kommunikativ ko'nikmalar) tashkil topgan murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida ko'rib chiqish mumkin. sharoitlar va ichki omillar). Bo'lajak murabbiyning kasbiy va kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish va takomillashtirish oliy ta'limning o'quv jarayonida shunday sharoitlarni yaratishni talab qiladi: 1) kasbiy va kommunikativ kompetentsiyaning har bir elementini har tomonlama rivojlantirish; 2) tashqi muhit sharoitlari (ijtimoiy makonning ijobiy ta'siri) va ichki omillarni hisobga olish (bo'lajak murabbiyning individual va psixologik xususiyatlari, uning sport tajribasi va boshqalar); 3) madaniyat darajasi (Gurevych, Sira, Kanyuk, Sidun, Syno, & Chernovol, 2022; Singhal, & Nagao, 1993).

Shuni ham ta'kidlash joizki, bo'lajak murabbiyning olimpiya va professional sport turlari bo'yicha professional va kommunikativ kompetensiyasi uning shaxsiy xususiyatlari, maqsadlari, qiziqishlari va imtiyozlari, faoliyati motivlari, shaxsiy ijtimoiy-madaniy va kommunikativ fazilatlarini va o'yin-kulgi tizimi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan chuqur manbalarga ega. qiymatlar. Shu sababli, murabbiyning «kompetentligi» atamasi uning kasbiy faoliyatidagi xabardorlik darajasini, uning kasbiy faoliyati haqida chuqur bilim beradigan kasbiy tajriba natijasini, murabbiylikning mohiyati va xususiyatlarini, unga erishish yo'llari va vositalarining mavjudligini belgilaydi. maqsadlar, raqobat faoliyatidagi g'ayrioddiy vaziyatlarni to'g'ri baholash va raqobat yoki sport duelingining ekstremal sharoitida yangi echimlarni topish va bu borada to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyati. Murabbiy kompetentsiyasining tuzilishiga bilim, tajriba, kasbiy madaniyat va shaxsiy fazilatlar kabi komponentlar ham qo'llanilishi mumkin. Olimpiya va professional sport turlari bo'yicha yuqori malakali murabbiyning malakasi uning intuitsiyasining o'ziga xos xususiyatlari, raqobatbardosh duel uchrashuvining borishini bashorat qilishning boyligi, musobaqalar paytida vaziyatni o'zgartirish variantlarining xilma-xilligi, professional tajribani birlashtirish bilan belgilanadi. va sportchining faoliyati va ularning tashkiliy o'zaro ta'siri, munosabatlar madaniyati bilan belgilanadi (Manolachi, & Vizitei, 2018; Griban, va boshqalar, 2020b).

Bo'lajak murabbiylarni kommunikativ tayyorlashning zamonaviy nazariyasini tahlil qilib, bo'lajak murabbiylarda kasbiy va kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishning nazariy asoslari yetarlicha o'rganilmagan va ishlab chiqilmaganligini aytish mumkin.

Bo'lajak murabbiylarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda yosh sportchilarni o'qitish va ularga murabbiylik qilishning faol usullaridan foydalangan holda ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, individual va mustaqil ishlar, ishlab chiqarish amaliyoti kabi mashg'ulotlar shakllaridan foydalandik. Talabalar tomonidan Olimpiya va professional sport turlari bo'yicha murabbiyning kasbiy vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan bilimlarni o'zlashtirish jarayonida muammoli ma'ruzalar qo'llanildi. Shunday qilib, yangi material murabbiyning kasbiy faoliyatining o'ziga xos muammolarini ochib beradigan fanlar bo'yicha muammoli ma'ruzalarni o'tkazishda talabalar tomonidan hal qilinishi kerak bo'lgan muammo ko'rinishida noma'lum sifatida kiritildi. Ma'ruza materialini texnik o'quv qo'llanmalari yordamida taqdim etishdan oldin, sport maktabida mashg'ulotning bir qismi ko'rib chiqildi, so'ngra muammo qo'yildi, bu esa talabalarni qarama-qarshiliklar va ularni hal qilish yo'llarini topishga undadi. o'qituvchi. Bu talabalarda kasbiy funktsiyalarni bajarish uchun zarur bo'lgan muloqotga oid bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirishga, bo'lajak murabbiylarning motivatsiyasi va faolligini oshirishga yordam berdi. O'quv rejasi bo'yicha amaliy, seminar va mustaqil mashg'ulotlarning qurilishi bo'lajak murabbiylarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Integratsiyalashgan kompetentsiyani rivojlantirish kelajakdagi murabbiylarning Olimpiya va professional sport sohasidagi tadqiqot va innovatsion muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan edi. Shu

bilan birga, bo'lajak murabbiyning kommunikativ kompetensiyasi quyidagilarga qaratilgan edi: turli sport vaziyatlarida muloqotni yo'naltirish; o'z-o'zini anglash va ruhiy holatni o'zgartirish, sportchilar, murabbiylar va tashkilotchilar, shuningdek, musobaqalar hakamlari o'rtasidagi shaxslararo munosabatlar orqali atrof-muhit bilan samarali munosabatda bo'lish uchun bilim va hayotiy tajribadan foydalanish; shaxslararo o'zaro ta'sir holatlarida kommunikativ harakatlarni ichki tartibga solish.

Tadqiqot usullari: tadqiqot mavzusi bo'yicha ilmiy-metodik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish, pedagogik kuzatish, anketa, pedagogik shakllantiruvchi eksperiment, matematik statistika usullari.

Tadqiqot mavzusi bo'yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish Olimpiya va professional sport turlari bo'yicha kelajakdagi murabbiylarda kasbiy va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning izchil qonuniyatlarini tasniflash imkonini berdi, xususan:

- birinchi izchil naqsh jahon arenalaridagi deyarli barcha sport tadbirlarini hamda murabbiylar va sportchilarning turmush darajasini qamrab oluvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini faollashtirishni hisobga olgan holda murabbiylarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish zarurligini aks ettiradi;

- ikkinchi izchil qonuniyat Olimpiya va professional sport turlari bo'yicha bo'lajak murabbiylardan murabbiy umumiy madaniyatining muhim tarkibiy qismi sifatida kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarni har tomonlama o'zlashtirishni talab qiladi;

- uchinchi izchil naqsh bo'lajak murabbiyning integrativ shaxsiyati sifatida kasbiy va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning mazmuni, shakllari, usullari, vositalari, texnologiyalari, boshqaruv tizimi, nazorati va natijasini baholashning yo'naltiruvchi ta'sirini nazarda tutadi;

- to'rtinchi izchil naqsh milliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va Yevropa va jahon makoniga integratsiyalashuvi bilan bog'liq bo'lib, bu yangi ta'lim standartlarini, dinamika va yirik xalqaro sport tadbirlarini o'tkazishda ro'y berayotgan o'zgarishlarni o'zlashtirishni taqozo etadi;

- beshinchi izchil namuna bo'lajak murabbiylardan xalqaro musobaqalar jarayonida turli mamlakatlar ishtirokchilari (murabbiylar, hakamlar, sportchilar, tashkilotchilar, ko'ngillilar) o'rtasida ma'lumot almashish uchun professional va kommunikativ kompetensiyaga ega bo'lishni talab qiladi;

- oltinchi izchil naqsh murabbiydan olimpiya va professional sport turlarida murakkab ko'p funksiyali hodisa sifatida intellektual, g'oyaviy va hissiy kompetensiyalar bilan professional va kommunikativ kompetensiyaning uyg'un birligiga ega bo'lishini talab qiladi.

Professional kompetensiyalarning eng muhimlari quyidagilar edi:

- Olimpiya va professional sport sohasidagi muammolarni tanqidiy tushunish, o'ziga xos fikrlash va tadqiqot qobiliyati;

- olimpiya va professional sport turlari sohasida innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish qobiliyati;

- murakkab, oldindan aytib bo'lmaydigan va yangi strategik yondashuvlarni talab qiluvchi olimpiya va professional sport turlari bo'yicha ish yoki mashg'ulot jarayonlarini boshqarish qobiliyati;

- ijtimoiy va axloqiy javobgarlik jihatlarni hisobga olgan holda, to'liq bo'lmagan yoki cheklangan ma'lumotlar mavjud bo'lganda, yangi yoki notanish muhitda Olimpiya va professional sportdagi muammolarni hal qilish qobiliyati;

- olimpiya va professional sport turlarida muvaffaqiyatli professionallashtirish uchun o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini takomillashtirish va o'z-o'zini aks ettirish qobiliyati;

- olimpiya va professional sport masalalari bo'yicha mustaqil tadqiqot ishlarini rejalashtirish, tashkil etish va olib borish qobiliyati;

- olimpiya va professional sport turlari bo'yicha muammolarni hal qilishga qaratilgan ilmiy tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish;
 - kasbiy va sport etikasi tamoyillarini bilish va ularga rioya qilish zarurati. Kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarni yaxshiroq egallash uchun bo'lajak murabbiylardan quyidagilar talab qilingan:
 - zamonaviy olimpiya va professional sport turlarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, qarama-qarshiliklari va istiqbollari tahlil qilish, bu boradagi muammolarni tanqidiy idrok etish;
 - olimpiya va professional sportdagi muammolarni hal qilish uchun samarali qarorlar qabul qilish, muqobil variantlarni ishlab chiqish va solishtirish, xavf va resurslarga bo'lgan ehtiyojni baholash;
 - olimpiya va professional sport turlari bo'yicha kasbiy faoliyat natijalari, ilmiy tadqiqot va innovatsion loyihalarni milliy va xorijiy tillarda og'zaki va yozma ravishda erkin muhokama qilish;
 - olimpiya va professional sport turlari bo'yicha o'z bilimlari, xulosalari va dalillarini mutaxassislar va nomutaxassislarga, xususan, yosh sportchilarga aniq va aniq yetkazishi;
 - ta'lim muassasalarida ixtisoslashtirilgan fanlarni ishlab chiqish va o'qitish;
 - ilmiy adabiyotlar, ma'lumotlar bazalari, boshqa manbalardan kerakli ma'lumotlarni izlash, ma'lumotlarni tahlil qilish va baholash;
 - Olimpiya va professional sport turlarining murakkab muammolarini hal qilish uchun zamonaviy raqamli texnologiyalar va maxsus dasturiy ta'minotni, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish usullarini qo'llash.
 - Murabbiyning kasbiy malakasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:
 - texnik malaka i. e. buyurtmachi tomonidan qo'yilgan maqsadni aniq ta'lim vazifalari tizimiga aylantirish, tegishli mashqlarni tanlash, ularni amaliyotda qo'llash qobiliyati;
 - shaxslararo kommunikativ kompetensiya i. e. rivojlangan muloqot qobiliyatlari, guruh jarayonlarini kuzatish va ularni sharhlash qobiliyati, o'zini o'zi anglash va boshqalarni tushunishning yuqori darajasi;
 - kontekstli kompetensiya i. e. kasbning o'qitish mavzusidan kam bo'lmagan ijtimoiy kontekstga ega bo'lishi, qacarda va kimga o'rgatishini tushunish;
 - moslashuvchan kompetensiya i. e. kasbdagi o'zgarishlarni oldindan bilish va ularga moslashish qobiliyati;
 - kontseptual kompetensiya murabbiylik amaliyoti asoslangan umumiy qabul qilingan bilim asoslariga ega bo'lish;
 - integrativ kompetensiya i. e. to'g'ri qarorlarni har tomonlama va tez qabul qilish, o'z faoliyatida ijodiy bo'lish qobiliyati.
- Professional murabbiyning roli o'z tarkibida juda murakkab, chunki belgilangan rolga rioya qilgan holda muvaffaqiyatli mashg'ulot o'tkazish mumkin emas va iloji bo'lsa, bu istalmagan, chunki ishchi kichik rollarni o'zgartirish muhim usullardan biridir. o'quv jarayoniga ta'sir qiladi. Murabbiy, shuningdek, ekspert, hodisalarni rivojlantirish katalizatori, xatti-harakatlar modeli, tashkilotchi va qutqaruvchi funksiyalarini bajaradi. U guruhdagi muayyan vaziyatga va o'z e'tiqodiga qarab rol o'ynaydi.

Adabiyotlar

1. Bakhodir Mamurov. Scientific basis of the acmeological approach to the process of training and education. <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/348>
2. Ma'murov, B., & Xamrayev, I. (2021, March). PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL TRAINING OF UNIVERSITY TEACHERS IN THE CONTEXT OF EDUCATION OF ADULTS. In Конференции. https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0,5&cluster=8267210249750400293